

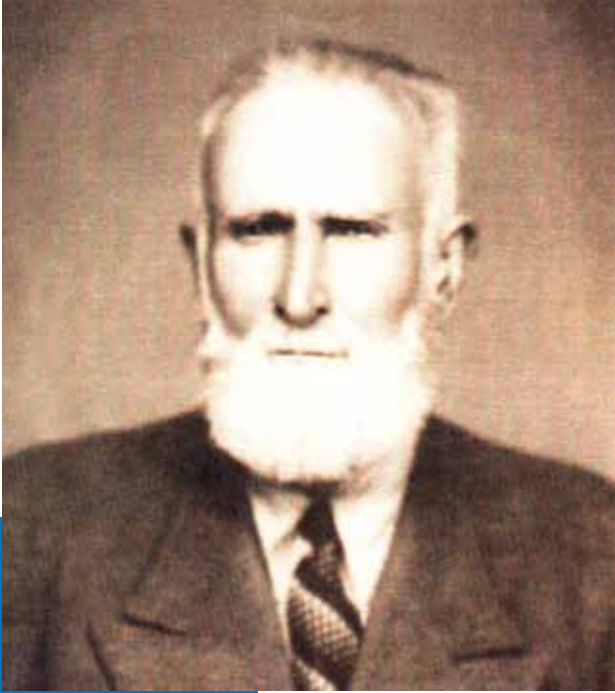
Millî mücadele sayfalarımızdan:

AL BAYRAĞA VEDA

Xırtızlı Binali Uğurlu'nun Hatıraları

Yunus ZEYREK

Binali Uğurlu.

Binali Uğurlu, Ahıska'nın Xırtız kasabasından olup, çevrenin ileri gelen bir ailesine mensuptur. Maalesef elimizde sağlam bilgilere dayanan bir biyografisi yoktur. Bütün bilgilerimizi ve ondan bize intikal eden notları, 1936 yılında Posof'ta Tahsil Müfettişi olarak görev yapan merhum Hocamız Prof. Dr. M. Fahrettin Kırzioğlu'na borçluyuz. Kırzioğlu, orada Nüfus Memuru olan Binali Beyle dostluk bağı kurmuş, onun elindeki *Ahıska İ'lâm Defteri*'ni görmüş, bu defterin bazı sayfalarını kendi defterine kopya etmiştir. Bu defterle ilgili mülâhazalarımızı başka bir yazıda ele alacağız.

Kırzioğlu, 1937'de Posof'tan ayrılacak, bir zaman sonra Binali Bey de emekli olup buradan gidecektir. 2002 yılında İstanbul'da Hamşioğlu merhum Enver Beyin (1909-2005) evinde görüştüğümüz Banka Müdürlüğünden emekli Adigönlü Behzat Kafkaslı (1927), Binali Beyle ilgili olarak bize şunları söylemişti: *"Oğlu Mühendis Baki, benim damadımdı. Almanya'da iş kazasında vefat etti. Baki, babası Binali Beyi Hereke'ye getirip yerleştirmişti. Binali Bey, 1960'lı yılların başında Hereke'de vefat etti. Oğlu Baki de burada medfundur."*

Baki, Ödemiş PTT inşaatında mühendis olarak

görev yaptığı sırada, oğlunun yanında kalan Binali Bey, eski dostu ve o sırada Kars'ta Lise Tarih Muallimi olan Kırzioğlu ile de haberleşmekteydi. Onun 1 Eylül 1948'de Kars'a gönderdiği bir mektupta, Ahıska'nın hercümerç yıllarına ait çok önemli notlar da var. Mektup, eski yazıyla ve altı sayfa hâlinde elimizde bulunmaktadır. Bu mektupta Çarlık Rusya'sından sonra Ahıska'da yaşanan hadiseleri bizzat yaşamış olan Binali Beyin ağzından dinliyoruz.

Bizi o günlerin Ahıska'sına götüren notların dil ve üslûbuna fazla dokunmadan aşağıda veriyoruz. Yazıda geçen bazı şahıslarla ilgili dipnotları biz ekledik.

"1917 yılında Rusya'da Çarlık idaresi yıkılıp geçici Kerenski hükûmeti iş başına geldi. Aynı günlerde Güney Kafkasya'da Federasyon hükûmetleri kuruldu: Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan, merkezi **Tiflis** olup, Seym adıyla üç hükûmetin bir parlamentosu ihdas olundu.

İşte o tarihte biz Ahıskalılar, merkezimiz Ahıska olarak **Ahıska, Ahılkelek, Batum, Artvin, Şavşet, Ardahan, Çıldır, Oltu ve Göle** kazalarından ibaret bir geçici cumhuriyet kurmak için teşkilâtlanmaya başladık. Müteşebbis olanlar biz Ahıskalılar olup sair kazalardan da birer ikişer azalar celbetmekle işbu hayır işe girerek başta Rus zamanında Ahıska Kaymakamı olan Binbaşı Guda Gudiyoğ ve Nahiye Müdürü Yüzbaşı Efsel, Şimalî Kafkas Çeçen Türklerinden olup gayet cesur, milliyetçi ve erkek adamlardı. Sultan Hamid kaçkınlarından Dârüşşafaka mezunu kısa boylu, gayet zeki Azgurlu Ömer Faik, ben, yine Azgurlu Efrayim, Seyfeddin, Mecid, Tevfik, Ahıskalı Mühendis Server¹, Bahşi ve Ziya Beyler. **Kobliyan** nahiyesi merkezi olan **Rabat**'ta Bahşi Beyin evinde toplanarak kararımızı gözden geçirdik. Ardınca da Gürcü parlamentosundan üç kişi, Yukarı Acara merkezine (Xula) gelip Kaymakam Rus Albayı Hamşizade Cemal Beyin sarayında müzakere için bizi davet ettiler. Oraya yine Guda Gudiyoğ, Efsel², Ömer Faik³ ve ben gittik.

1 Osman Server Atabek (Ahıska, 1886-İzmir, 1962) Türk-Gürcü mücadelesinin millî kahramanıdır. Mühendis Atabek, Birinci Dönem TBMM'de Ardahan Milletvekili olarak halkımızı temsil etmiştir.

2 Yüzbaşı Efsel Bey hakkında bilgilerimiz ne yazık ki çok sınırlıdır. Onun Çarlık zamanında Ahıska'da nahiye müdürlüğü yaptığı, Çarlık yıkılınca Türk millî mücadelesine katıldığını biliyoruz. O karışıklık zamanında maalesef Posof Beyi Ahmet Beyin adamları tarafından şehit edilmiş; Ahmet Bey de bunu hayatıyla ödemiştir. Efsel Beyin kabri Posof Şehitliğindedir. Hatırası Posof'ta bir çeşmenin adında yaşamaktadır.

3 Ömer Faik Numanzade (1872-1937). Tahsilini İstanbul'da yapmış, ünlü gazeteci yazardır. Stalin döneminde kurşuna dizilmiştir.

Gürcü delegelerinden General Kunabaoğlu, Süvari Kazak Tümeniyle Sarıkamış'ta Enver Paşayı nasıl muhasara edip 32. Karargâh asker ve subaylarıyla tabancalar ellerinde süvari kolumuzun birine ani bir ateş açarak yarıp kurtulmalarını ve dünyanın en cesur bir kumandanı olduğunu dehşetle anlattı. İki gün iki gece konuştuk. Biz ısrarla istiklâliyetimizi istedik. Onlar da nâçar kalıp parlamentoya bildireceklerini söylediler. Ben ve Efsel acele kar ve tipi altında Lodizir dağına aşp **Azğur**'a geldik. Ahıska'da Gürcü ve Ermeniler bizim hareketimizi takip edip korkularından şehirden dışarı çıkamıyorlardı. Sayfiye merkezi **Abastuban** bizim elimizdeydi. Bütün sayfiyeler dolu ve İmparator Veliahdı Sarayı da bizim karakolumuzun kontrolündeydi. Ben de sıkı nezaret ediyordum. İran prenslerinden Rus Albayı Kaçar ve amcam oğlu Üsteğmen Ziya ve bir Tatar subayı, otuz milis askerimizle Ahıska'nın şimal ve garbını karakol nezaretinde tutmaktaydılar.

Acara müzakeresinden birkaç gün sora her taraftan Ahıska'yı muhasara altına aldık. İşte Gürcü ve Ermenilere karşı **millî mücadeleye ilk olarak Ahıska ahalisi Türkleri, silâh kullanarak ilk kurşunu attık**. Milletin eline ne geçtiyse onunla taarruz etmiştir. Tüfek ve tabancadan başka balta, sopa ve küreklerle... Böyle bir zamanda şehirde olan Gürcü ve Ermeniler, bizim isteklerimizi konuşmak üzere bizden delege istediler. Dört taraftan delegeler seçilip konuşmak salâhiyetiyle ben, Ömer Faik, Tevfik ve daha birkaç kişi faytonlarla şehre gittik. Kinyazın evi olan Orbelyan binasında birkaç yüz Ermeni ve Gürcüler arasına girdik. Bu binada ruhanî Müslüman ve Hristiyan delegeleri toplanırdı. Server Bey de şehirde olduğundan bize ilhak oldu. Ermeniler Server'i öldürmek maksadıyla etrafını aldılar. Birkaçımız tabancalarımızla Ermenileri dağıtıp Server'i pencereden aşağı atıp kurtardık. Pek gürültülü bir müzakere cereyan etti. Biz silâhlı olarak sekiz on kişiydik; yüzlerce düşmana ne yapacaktık... Bereket versin ki **Erzincan**'dan ric'at eden Rus subay ve askerleri işe karıştı ve cemiyet dağıldı.

O sırada Gürcü hükümeti parlamento üyelerinden birkaç zat otomobille gelip bizi müzakereye davet ettiler. Ben, Efsel, Efrayim ve Ömer Faik gidip konuştuk. İsrarla Ahıska ve etrafının istiklâlini istedik. Onlar da, *"Muhasarayı kaldırın, Tiflis'te müzakereye başlayalım."* dediler. Biz de razı olduk. Ben ve bir Rus subayı atlarla cepheye hareket ettik. Şehrin garp tarafını şiddetle tehdit eden millî askerlerimize doğru giderken Daşnakçı iki Ermeni, tüfeklerini bana doğrultup ateş açacakken Rus subayı matarasını kuvvetle Ermeni'nin

tüfeğine çaldı ve onun ateşini yere doğrulttu.

Ben gidip Bahşi ve Ziya Beylere seslendim: Muhasarayı kaldırın ve dağılın. Müzakereyi parlamento azalarıyla Tiflis'te yapacağız diyerek işi hallettik.

Biz Ahıska'da müzakere yaparken Tiflis'ten üç kamyon dolusu Ermeni Ahıska'ya doğru yola çıkmış. **Azğur**'da durdurulmuşlar, birkaç Ermeni öldürülmüş, ekserisi esir edilmişti. İkinci günü bizimle mübadele edip bu minval üzere Ahıska görüşmesi sona erdi.

Tiflis görüşmeleri için benimle Efsel Beyi gönderdiler. Biz de gidip kararımızı Dışişleri Nazırı Gegeçkori'ye söyledik. O, parlamentoda inceledikten sonra cevap veririz, dedi. Bu sıralarda biz Ahıska'da bir şûra kurmaktayken Kars'tan Vali Muavini Dağıstanlı Alihan Kantemir⁴ ve arkadaşı geldi. Bizim cemiyetin kendilerinin cemiyetiyle birleşmesi için bir karara varmak üzere Ahıska'da büyük bir birleşik şûra yaptık. Cemiyet Reisi Ömer Faik, sol tarafında baş üye olmak üzere Kantemir ve solunda Azerbaycan Parlamento azalarından hukukçu Ahıskalı Bibinzade Ahmet Bey ve sekreter olarak da ben olmak üzere Kars Millî Şûrası'nı kabul ettik. O şart ile ki bilâhare Türkiye'ye ilhakımız neticelenecek.

O günlerde Vehip Paşa Ordusu Kafkasya'ya taarruz etmeye hazırlandığı söylentisi çıktı. Biz hemen son kararımızdan vazgeçip Vehip Paşa⁵ nezdine bir heyet göndermeyi kararlaştırdık. İçimizden Ömer Faik, Efrayim ve beni seçtiler. Ama **Batum**'a gidecek fayton Bahşi Beyin olduğundan benim yerime Bahşi Bey gitti. Batum'da Bahşi Beyi geri bırakıp Acara Beyi Hamşizade Cemal Beyin oğlu Celil Beyi gönderiyorlar. Onlar da **Suşehri**'nde Vehip Paşayla mülâki oluyorlar. İki tümenin biri 8. Kafkas Tümeni, merhum Kâzım Dirik kumandasında **Hopa**'dan Batum'a taarruz, biri de 3. Kafkas Tümen Kumandanı merhum Halit Bey⁶ Acara'dan taarruz emirleriyle Batum'u istirdat edecekler. Ardından 3. Tümenin Ahıska üzerine hareketi emriyle 334 (1918) Nisan'ında Ahıska tekrar muhasara oldu.

Ahıska'da Gürcü askeri, General Prens Makayof kumandasındaydı. Ben de Ahıska'nın şarkında nahiye müdürüydüm. Bir tabur da askerimiz vardı. Her gün

4 Alihan Kantemir (K. Kafkasya, 1886-Münih, 1963), Osetyalıdır. Çarlık zamanında Kars Valiliği, sonra da Seym'de Kars Milletvekiliği yapmıştı. Kuzey Kafkasya'nın istiklâli için çalışmıştır. Bolşevik devrinden sonra önce Türkiye'ye gelmiş, sonra Almanya'ya gitmiştir.

5 Vehip Paşa (Yanya, 1877-İstanbul, 1940) Osmanlı subaylarındandır. 1916'da Enver Paşa tarafından II. Ordu Kumandanlığına tayin edildi; Ruslara karşı savaştı. Mütarekeden sonra tutuklandı ve sonra yurt dışına çıktı. Habeşistan'da İtalyanlara karşı savaştı. Kabri Karacaahmet'tedir.

6 Halit Bey/Paşa (1883-1925), İstiklâl Savaşımızın ünlü komutanlarından biridir. Kars, Ardahan, Arvin ve Ahıska'nın savunmasını yapan ünlü 3. Kafkas Tümeninin komutanıdır. Garp Cephesinde de savaştı. Ardahan Milletvekili olduğu sırada TBMM'de vurularak şehit edildi.

Ömer Faik Numanzade, Gence - 1925

top ve tüfek ateşi altında hudut boyunda dolaşmakta ve taarruz emrini beklemekteydik. Bir de ani olarak hudut tabur kumandanı Binbaşı Mehmet Beyi hududa istediler. Beraber gidip Ahıska'nın kuzeyindeki **Anda** köyü hududunda General Makayof'un yanında gayet güzel bir yüzbaşının durduğunu görüp hayrette kaldık. Bu kurmay yüzbaşı, tabur kumandanına dedi ki, *"Ben Vehip Paşa Kolordusundan Kurmay Yüzbaşı Baki'yim. Gürcü hükümetiyle uyuşup Ahıska'yı bizzat teslim alacağım. Nahiye Müdürünüzü de götürüp bana yardım etmesini rica ediyorum."*

Ben memnuniyetle onunla beraber gidip Ahıska'yı Gürcülerden teslim aldık. İki gün sonra da tümen gelip şehre girdi. Süvari Yüzbaşı Baki, şimdi Kolordu Kumandanlığında ve Akademi Kumandanlığında bulunmuş, her nedense genç yaşta emekliye sevk edilmiştir; Ankara'dadır. General Baki Vandemir, aslen Ahıska'dır ve benim en sevdiğim bir zatı muhteremdir.⁷

Altı ay sonra yapılan Moskova görüşmesi üzerine 3. Kafkas Tümeni Ahıska'yı terk etti.⁸ Tümenin ayrılacağı gün, Başkumandan, umum Ahıska ileri gelenlerini Allahısmarladık demek için kaleye davet

etti. Ve bize birçok nasihat ettikten sonra dedi ki, *"Siz bana söz verin ki her emrime itaat edesiniz. Ben bu omuzumdaki üniformayı alıp askerim ve subaylarımla Gürcülere karşı çıkıp burada küçük bir hükümet kurarım; razı mısınız?"* demesi üzerine bir sahte hoca Gürcü taraftarı olarak, *"Efendim ey buyuruyorsunuz, ancak beceremez de Gürcüler bizi kırıp talan ederlerse ne yaparız?"* Tümen Kumandanı Halit Bey hiddetinden bıyığını çiğneyip, *"Derler ki Halit küfürgendir. İşte ben böyle ağza sıçarım!"* diyerek camiden hırsıyla çıktı. Biz hücum edip Aslan Hocayı dövecektik. Fakat Halit'i geri çevirmek imkânsız! Her ne ise bize merhum bir Yüzbaşı Hurşit Beyi ve birkaç çavuşla silâhlar, haylice cephane bırakıp gitti.

Biz Gürcülere yine karşı çıkmak teşebbüsünde bulunduksa da içimizden Bahşi Bey ve Posxov Beyi Ahmet Bey hain çıktılar. Bir gece yarısında Gürcü hükümeti evlerimizi basıp bizi tevkif ederek Tiflis hapishanesine götürdüler.

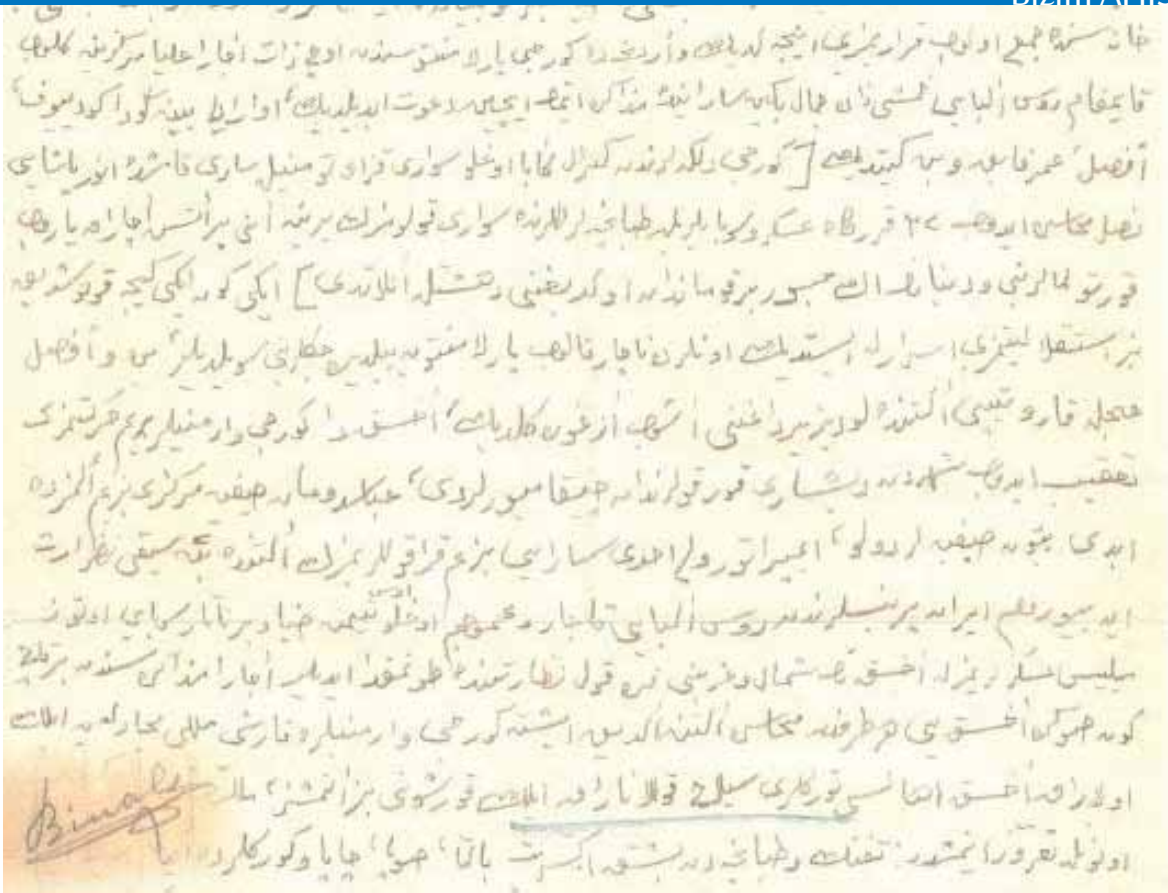
Gürcü askeri Ahıska'ya girdi. O sıralarda Kars Millî Şûrası'ndan Ardahan'da mevcut millî askerleriyle Hamşizade Rasim Bey hareket edip Posxov askerlerini de Efsel ve Server Beyler ve benim amcam oğlu (Çarlık subayı) Üsteğmen Ziya Hurşit Bey, yüzbaşı ve çavuşları birleştirip Ahıska'nın üzerine hücumla şehri yeniden zapt ettiler. Gürcü askeri, perişan bir hâlde **Borcom**'a ric'at etti.

Bu sırada biz yani ben, Ömer Faik ve Tevfik, Tiflis Merkez Hapishanesindeyiz. Bu mağlubiyeti müteakip Gürcü hükümeti Harbiye Nazırı ve Merkez Kumandanı bizim koğuşa gelip, *"Sizi Ahıska'ya göndereceğiz. Gidin askerlerinizi dağıtın. Biz size geniş muhtariyet veriyoruz. Bizim yalnız paramız ve bayrağımız olsun, idare hep sizin elinizde olacak. Artık kan dökülmesin."* dediler. Biz de, *"Müsaadenizle bu gece düşünelim."* cevabını verdik. Onlar da tabii parlamentolarına bildirdiler. Fakat Dâhiliye Nazırı Ramioğlu (Ramişvili) itiraz ediyor: *"Ömer Faik kalleş adamdır, sözünde durmaz, bizimle dava eder. Biz Binali Beyi ve Ahıska'nın Gürcü ağalarından Dikanoz'u gönderelim."* diyor. Bu haber bize geldi. Hem de Gürcü nazırının tahmini doğrudur.

Ömer Faik, hem gayet kıskanç hem de sözünde sabit değildi, dönekti. Bana ne dese inanırsınız! *"Binali Bey, eğer bizim arkadaşımızsan, bir gaye uğrunda çalışıyorsak gitmeyeceksin!"* dedi. Ben de kabul ettim. Ancak iç yüzünü anladığımdan hiddetle kapıyı çarpıp dışarı çıktım. Ne gördüm,

⁷ Baki Vandemir: (İstanbul, 1890-1963) Osman ile Nazire oğlu Vandemir, 1918 Haziranında Yüzbaşı olarak Ahıska komutanlığında bulunmuş, 1947'de Harp Akademileri Komutanlığı görevindeyken emekliye ayrılmıştır.

⁸ 3 Mart 1918-Brest-Litovsk Antlaşması'yla Sovyet yönetimi, Elviye-i Selâse (Kars, Ardahan ve Batum) ile beraber Ahıska'nın da Türkiye'ye bırakmış, buna göre Halit Beyin komutasındaki 3. Kafkas Tümenimiz Ahıska'ya gelmişti. Bundan altı ay sonra 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi, Birinci Dünya Savaşı öncesi sınırına çekilmemizi emrettiğinden askerimiz buradan ayrıldı. Merhum Binali Bey, buna işaret etmektedir.

Binali Beyin el yazısı notlarından bir bölüm.

bizim hapishanenin üst katında Merkez Kumandanı General Makayof oturuyordu. İşte onun yanına Bahşi Beyin adamı Muzaffer ve Ahıska Gürcü ağalarından Batanof çıktılar. O saat anladım ki Bahşi, casus göndermiş! Hemen hızlı hızlı, soluk soluğa içeri girip bağırarak, “Ocağın sönsün! Ocağımızı kıskançlığıyla söndürdün! Bahşi Beyin adamı Muzaffer’le Batanof Generalin yanına çıktılar.” dememe, “Aman Binali Bey, git Generalden izin al, durma daha!” dedi. Ben başımı sallayarak Generalin yanına çıktım. Gitmek için vesika istedim. General, gülümseyerek, “Geçmiş olsun Binali Bey! Biz taarruz emri verdik! Mamafih her ihtimale karşı şu vesikayı al da git!” dedi. Ben hemen vesikayı kapıp acele trene yetişip ancak ertesi gün Azgur’a geldim. Azgur talan olmuş yanıyordu. Ahıska’dan da top sesleri geliyordu.

Başkumandan Kvinitadze cepheden gelip vesikamı gördü, “Acılı askerlerimiz seni öldürürler. Seni geri Borcom’a götürüp sabahtan karargâhımla Ahıska’ya gidersin.” dedi. Ben de o şekilde Ahıska’ya evime geldim. Bolşevikler gelene kadar nezaret altında kaldım.

337 (1921)’de Bolşevikler, Bakü’yü ve Tiflis’i alıp Sürem Dağlarında Gürcü kuvvetlerinin müdafaa

hattını yaramadılar. General Jaloba kumandasında bir Kazak Süvari Tümeninin, Ahıska yoluyla Batum’un işgaline yürüyeceği haberi duyuldu.

Bolşeviklerin gelmekte olduğunu işitip bir gece acele **Posxov’a** gittim. Süvari Kumandanı Yüzbaşı Hüsnü Beyle Bölük Kumandanı Kürt Hasan Beyleri Ahıska’ya götürdüm. Ve akabinde Kurmay Yüzbaşı Yahya Beyle Alay Kumandanı Atıf Bey de geldiler. Ben elimde ayyıldızlı bayrağımla Azgur’a karşı gittimse de bana inanmadılar. Zaten gideceklerdi, beraber Ahıska’ya geldik. Ahıska’yı ikiye bölüp Gürcülerden kalan savaş malzemesini de yarıya böldüler. **Bir hafta sonra Posxov’a çekildik.**

Posxov’da evvela Tahrirat Kâtibi, sonra da 13 sene Nüfus Memurluğu yaptım. Yaşım altmışı geçince emekliye sevk edildim.

Şunları da ilâve edeyim ki **Abastuban** sayfiye ılıcalarında o kadar eşya vardı ki, Alay Kumandanı Tal’at Bey, menhus Vehip Paşa emriyle yüz binlerce lirayı alıp **Entel** köyü vesaireden başka Veliat Sarayı’ndan sekiz put altın gümüş götürdüler. Hep Batum’da Vehip Paşaya gitti.

Binali Uğurlu, 1.9.48, Ödemiş